

KOVÁCS ÁGNES

250 óra az hány mondat?

Tízezer. Körülbelül annyi, ahány lelke van Medve Gábornak. Balassa Péter így határozza meg az *Iskola* mondatainak számát. Egy csaknem ötszáz oldalas magyar szövegről beszél, amelyet függönyszerű képpé írt a kései utód. Mindnyájan ismerjük tanulmányát, amelyben Esterházy Péter 1982-ben készült – idén harminc éves – másolatáról vall. Az *Egy regény mint gobelin* című írásban a következőképpen próbálja megnevezni az alkotást: *kódex, Úhrtext, egyetlen iniciálé, sűrű ábratömb, dogmatikus citatológia, corpus hermeticum, esőfüggöny, regénygobelin*. Hosszasan és pontosan elemzi azt az aktust, amellyel Esterházy keze által nem egy *Iskola*-szövegvariáns jön létre, hanem „egy lineáris textus egyidejűvé tett látványa. Vetített kódex.”¹ Esterházy elmondta és megírta a kép történetét, olvashatunk erről *A zakóink legtítkosabb szerkezete* című szövegben. A 88-ban kiadott *A kitémött battyúban* pedig már arra is ügyelt, hogy Ottlik 75. születésnapjára még egy írással megtoldja az eredeti szöveget. Esterházy azzal magyarázza tettét, ha kérdik, hogy Ottlikkal „egy csomó dolog jobban végiggondolható [...] mint nélküle”² és *a csomó dolog közül egyet konkretizál is*, magát a *modernséget*. Szerinte a modernségen a gondolkodásmódnak, vagy még inkább egy létezésnek a radikalizmusát is értenünk kell. És erre hív föl szerinte az Ottlik-könyv a saját radikalizmusával. A Magyar Narancs egyik áprilisi számában készült egy interjú Esterházyval, ahol azt mondja: „Ottlikon is rajtaragadt egy kis kultusz, és szokták is mondani, hogy én ebben sáros vagyok. [...] de én semmit nem gondoltam, amikor lemásoltam egyetlen lapra az *Iskola a batáron-t*. Az egyetlen szempontom, célom az volt, hogy jó születésnap ajándékot készítek neki. [...] Amikor aztán olvastam Balassa Péternek a képemről írt fantasztikus elemzését [...] meglepve pillantottam meg ödipális agressziótól véres kezeimet.”³ Esterházy talán pontatlanul emlékszik, mert Balassa említett cikkében nem apagyilkosságról, csupán *gátlástalan gesztusról* beszél, Radnóti Sándor *Az ambivalens műbírálata* című írásában viszont tényleg apagyilkosságot említ: tudniillik, hogy ezzel a gesztussal Esterházy megölte irodalmi apját.⁴ Igaz, hogy ez a tanulmány meg a *Díptychon* című kötetben jelent meg, és azt Balassa Péter szerkesztette. Az említett cikkben az író arról is

¹ BALASSA Péter, *Egy regény mint gobelin. (Ottlik és Esterházy – egyetlen lapon) = Találunk szavakat. Válogatott írások Esterházy Péter műveiről (1974–2008)*, szerk. PALKÓ Gábor, PÉCZELY Dóra, Bp., Magvető, 2010, 67.

² ESTERHÁZY Péter, *Zakóink legtítkosabb szerkezete* = E. P., *A kitémött battyú*, Bp., Magvető, 1988, 58.

³ „A politika nyelvi kérdés is”, Magyar Narancs, 2012. április 19., 11–12.

⁴ „Amikor EP. Egyetlen papírlapra lemásolta OG. *Iskola a batáron* című regényét, olvashatatlan idézetet alkotott. Az értelmetlen művészi gesztus áldozatának megható tiszteletadásával rituálisan megölte irodalmi apját.” (RADNÓTI Sándor, *Az ambivalens műbírálata = Díptychon*, szerk. BALASSA Péter, Bp., Magvető, 1988, 93.)

beszél, hogy az ajándékozásnál Ottliknak egy kis felhő megjelent a homlokán, de talán mégiscsak örült. És természetesen szól még az interjúban Ottlik elegáns különállásáról, és arról, hogy miért az *Iskolát* választotta, és nem mondjuk a *Prae*-t. A többi között azt hozza fel menségére, hogy Ottlik „jobban olvasható, jól és hasznosan.” mint a Szentkuthy-szöveg. És végül hozzáteszi: „[...] miért nem másolta le valaki a *Prae*-t is, ha ez ennyire fontos, mindent nem másolhatok én.”⁵

Esterházy Péter május 2-án nyilatkozott erről mások mellett a Pimmédiának⁶ is. A beszélgetésben azt hangsúlyozza a szerző, hogy azért is másolta az *Iskolát*, mert Ottlik szövegei csodálatosan működnek. Elmondja, hogy számára volt az *Iskolának* egy nem legitim olvasása. Szerinte ideálokról beszélt ez a könyv, méltóságról, és arról, hogy mit lehet akkor csinálni, ha semmit nem lehet csinálni. És a Szentkuthy–Ottlik kérdésre (hogy miért nem a *Prae*-t másolta) reagálva hozzáfűzi, hogy őt Ottlik belső radikalitása érdekli, amely elsősorban etikai alapozású. Nem kapcsolódni kívánt valamiféle poétikai előképhez. Az *Iskola* ugyanis ízlésből, jó ízlésből dolgozik, és kevésbé jelenti az Ottlik-féle elbeszélés nehézségei azt, amit ezen a fogalmon meg Esterházy Péter ért. Kelevéz kérdésére, hogy vajon Esterházy gondolt-e arra, hogy *irodalomtörténeti eseményként* tekintünk majd egyszer a másolásra, ahogy korábban, most is azt válaszolta, nem, hiszen csupán egy szép nagy ajándékot akart átadni, egy személyes nagy ajándékot a mesternek. Aztán beszél a generációs gesztusról, amelyhez emlékeztet a Balassa-tanulmány tanulságaira, végül elmesél egy történetet, amely két matematikus összetekintéséről szól. A 82-es átadás köré ugyanis egy matematikai párbeszéd is szövődött, bizonyos függvényekről, amelyek érdekes feladat elé állítanak a gondolkodót. Ha a függvény értelmezési tartományán a regények halmazát értenénk, és a függvény értékkészlete a képek halmaza lenne, hogyan képeződne le ebben a kontextusban a 82-es másolat, hiszen ez egy egyértelmű hozzárendelés lehetne valóban. A matematikai paródia nemcsak a két író ihlette meg. Szigeti Csaba a május 11–12-én, Kőszegen megrendezett *Ottlik 100* konferencián felhívta a figyelmet arra, hogy a kép értelmezéséhez egy lehetséges út egy bizonyos *Peano-görbe*⁷ játékba hívása. Szigeti szerint elképzelhető, hogy a két matematikusnak eszébe juthatott a képről az olasz tudós nevéhez fűződő *térkitöltő görbe* által „kirajzolt kép” is. A Peano-görbe egy olyan folytonos görbe konstruálása, amely átmegegy egy egységnégyzet minden pontján, azaz kitölti a négyzetet.⁸ Ez tehát egy olyan egydimenziós alakzat, amely folyamatosan önmagát nem metszve (azaz egy egyértelmű megfeleltetést biztosítva) lefedti az egy egységnyi oldalú négyzet minden pontját.⁹ Bölcsészként ezt csupán érteni vélem, a szakkönyvek ábráit szemlélve azonban – amennyire felfogtam – sajátos olvasata lehet ez is a másolatnak.

⁵ „A politika nyelvi kérdés is”, i. m., 12.

⁶ A Petőfi Irodalmi Múzeum digitális (multimediális) adattára. – A beszélgetés itt olvasható: ESTERHÁZY Péter emlékezése, szerk. KELEVÉZ Ágnes, 2012. május 2. = <http://www.pim.hu/object/160510e6-ad4d-4314-a506-ba7306cf9f2d.ivy> [2012. 10. 31.]

⁷ Giuseppe Peano, olasz matematikus (1858–1932)

⁸ <http://www.kfki.hu/physics/historia/historia/egyen.php?nanev=peano&nev5=Peano,+Giuseppe> [2012. 10. 31.]

⁹ Hans RADEMACHER, Otto TOEPLITZ, *Számokról és alakzatokról*, Bp., Typotex, 2010, 81.

Esterházy ebben a beszélgetésben arról is szól, hogy mennyire szép volt, amikor a felesége nevét ezerszer leírta egy papírra. Egymásra másolva a képek szép volt a „fraktúrája” mondja, és az *Iskola*-másolatnál is ezt említi, nevezetesen, hogy az írásnak így „finom lüktetése” lett. A felület fraktúrája kifejezés is a geometria tudománya felé hajtja a megismerni vágyót, hiszen a fraktálok „matematikai kakukktójások”.

A *másolás* aktusa egyébként megerősíthette a másolót is abbéli elvárásában, hogy az értelmezés folyamatának eme meglassított módja elvezethesse őt magát is egy helyesebb, tisztább olvasatig, hiszen mint ahogyan azt Szegedy-Maszák Mihály Ottlik-monográfiájában is kiemeli: „Ottlik regényében az időszerkezet és az elbeszélő helyzet összetettsége késlelteti, megtöbbszörözi ezt a folyamatot, a kimondott és az elhallgatott közötti viszony tisztázását.”¹⁰ A monográfia szerzője vallja, hogy így az író mintha megvédené az olvasót attól, hogy túlzottan hamar jusson el az allegorikus megfejtésig, hiszen a sietős magyarázó egyszerűsít. Egybecseng ez az Ottlik javasolta olvasási szerződéssel is, miszerint: „Jól van, de azért olvasd el még egyszer.”¹¹ A kétszázötven óra alatti másoló-olvasás talán lehet ideális, heroikus, aszkétikus, hódolattal teli, rajongó, de egy biztos, hogy szerzetesi alázattal róva a sorokat, mindenekelőtt a lassú olvasás megvalósítása is egyben.

A tanulmány címében megjelölt *az bány mondat* kérdés persze nyilvánvalóan nem kifejezetten a másolatra vonatkozik. Hanem azokra a mondatokra, amelyek elsősorban Ottliktól származva kerültek és szervültek az Esterházy-prózába. És erre mondhatjuk Balassával, hogy e mondatok száma nagyjából tízezer. A sok el- és kölcsönvett át- vagy újraírt Ottlik-mondat ellenére mégiscsak különös, hogy a *Függőben* és az *Estiben* is Kosztolányi és/vagy annak hőse/maszkja, Esti Kornél élednek újra, és hősként nem jelenik meg sem Medve, sem Bébé, sem más Ottlik-szereplő. Az 1981-ben megjelent *Függő* érdekessége, hogy Esterházy később az 1993-as Matura-kiadásban hozzáférhetővé tette annak idézetrendszerét, így a lapszéleken talán pontosan olvashatjuk a hivatkozott szerzőket és a szövegek helyeit. Kulcsár Szabó Ernő szerint ez a szöveg az, amelyik elsőként kanonizálódott, és ez az is, amely egész bekezdéseket vesz át az *Iskolából*, mégis egy bizonyos K. az elbeszélője, aki ugyan az irodalomtörténet számos más regényalkotó tényezőként felfogható szerzői és regényhős alakmásként is szerepelhet a *Függőben*, a szövegen mégis legnyilvánvalóbb lenyomatát Kosztolányi írásmódja hagyja, állapítja meg szintén Kulcsár Szabó Ernő Esterházy-monográfiájában.¹² Bár Kosztolányi *A kitömlött battyú* íróportréi között is többször megelevenedik, izgalmas, ahogyan később megint *Az egy kékharsnya feljegyzésében*, és ennek csúcsa lesz majd a 2010-es *Esti*-kötet, melyet nevezünk az egyszerűség kedvéért novella-füzérnek. *Az ünnepi beszéd és rekonstrukció (Kosztolányi)* és az *A báty* című írások konkrétan beszélnek a mestertanítvány-viszonyról. Irodalmi apák, mesterek és bátyák elevenednek meg a lapokon. Érdeemes lenne megvizsgálni, hogy milyen kontextusban említődik ezekben

¹⁰ SZEGEDY-MASZÁK Mihály, *Ottlik Géza*, Pozsony, Kalligram, 1994, 89.

¹¹ OTTLIK Géza, *Hosszú beszélgetés Hornyák Miklóssal* = O. G., *Próza*, Bp., Magvető, 1980, 276.

¹² KULCSÁR SZABÓ Ernő, *Esterházy Péter*, Pozsony, Kalligram, 1996, 129.

Ottlík és hogyan Kosztolányi. Esterházy Kosztolányit, mint olvashatjuk, akkor tartaná mesterének, ha pincér volna, és mivel ő ugye nem az, ebből mégsem következik, hogy Kosztolányit nem tartja mesterének, csak az, ha Kosztolányit nem tartaná mesterének, nem volna pincér. Érteni véljük tehát ki is Kosztolányi. A mester és tanítvány-viszonzal kapcsolatban egyébként is szkeptikus az elbeszélő, mert szerinte az idők megváltoztak, nem kuporodunk valakinek a lábához, nincs rá időnk, se kedvünk. A kuporodás helyett javasolja az irodalmi közlekedés-közeledés fogalmának bevezetését, mely szerinte tárgyyszerű határok közé szorított. És mivel továbbszövi a mester-tanítvány fogalmi körök hálóját, tényszerűen meghatározza, miért is nem mestere Ottlík, Mészöly, esetleg Vasadi. A hattyú-könyvben egyébként az író mások mellett megidézi Petőfi alakját is, aki, mint ismert, ha élne, semmi kétség: légtornász lenne.¹³ Petőfi ebbéli hivatásában szerepel a *Budában* is Ottlíknál, a *(Medve nagyítása)* című bekezdésben. „[...] a kórházban majd megoperálja őt az öreg sebész: aki ért ahhoz, amit csinál. (Ilyen is van, kevés. A drótostót, a légtornász, Petőfi Sándor, a Zimka pék, meg a villanszerelők és Maróczy Géza.)”¹⁴ Ez a különös hivatás összekapcsolódik Esterházynál is tehát Petőfi figurájával, és mindezek közös nevezője: az értés, a hozzáértés. Ők azok, akik értenek ahhoz, amit csinálnak. Ez tehát a titok.¹⁵ Megjegyzem, az is kérdéses és némi filológiai utánajárást is igényelne, vajon az 1988-as kötetben kijött Esterházy-esszéből vette kölcsön a *légtornász Petőfi* képét Ottlík, vagy a posztumusz megjelent Ottlík-regényből jött ez a bizarr képzettársítás Petőfi és a légtornászság között. Esterházyznak, ugyanis, mint ismert, Ottlík néhányszor a lakásán felolvasott néhány bekezdést az oly sokáig készülő regényből. Akárhogy is volt, a szövegközi kapcsolat már összeköti ezeket az írásokat.

A mester–tanítvány tematikájú szövegekből azt is megtudhatjuk, azt, hogy mi a mondat, például Ottlíktól tanulta. *A Zakóink legtűkosabb szerkezete* című írás így kezdődik: „Az Ottlík-mondat nem remeg, nagyon is biztos, hanem mint egy nagy bárka, fekete madár, szinte alig érezhetően: *ing*.”¹⁶ Ez a bárka-hasonlat is visszaolvasható az *Iskola* szövegébe: „Erős és szilárd tartalom ez az emberben, és nem valamilyen szomorú vagy halott dolog, sőt bizonyos tekintetben éppen ez él igazán [...] A többi és a további, a fedélzet rengése-*ingása*, a külsőbb rétegek [...] csak játék, maradék nyári nagyvakáció.”¹⁷ Esterházy maga is bevallja, másolat ide vagy oda: „Mészöly után más lett az irodalmi nyelv. (Ottlík után, például, nem lett más, ő a Kosztolányi hozta nyelvet teljesítette ki vagy be.)”¹⁸ Esterházy Péter a százéves születésnapján beszélgetésben is hangsúlyozza, hogy Ottlík nem lépett túl a Kosztolányi-poétikán, csupán a rendbe rakott nyelvet vitte tovább. Véleménye sze-

¹³ ESTERHÁZY Péter, *Petőfi, a légtornász* = E. P., *A kitömött hattyú*, i. m., 296–297.

¹⁴ OTTLÍK Géza, *Buda*, Bp., Európa, 1997, 41.

¹⁵ ESTERHÁZY szövegében is ebben a kontextusban jelenik meg Petőfi: „nem hirdeté, csak állítaná, létezésének módjával állítaná [...] nemcsak a szakmájához ért, meg a nőkhöz [...] hanem: ő a LEVEGŐ URA.” (*Petőfi, a légtornász*, i. m. 296–297.)

¹⁶ ESTERHÁZY Péter, *Zakóink legtűkosabb szerkezete* = E. P., *A kitömött hattyú*, i. m., 1988, 57.

¹⁷ OTTLÍK Géza, *Iskola a határon*, Bp., Magvető, é. n.⁹, 15.

¹⁸ ESTERHÁZY Péter, *Majd* = E. P., *A szabadság nehézség mómora*, Bp., Magvető, 2003, 86.

rint Ottlikot nem érinti mélyen a 20. századi nyelvi szkepszis.¹⁹ Mindezek ellenére a *Függőben* azok a szemléleti, poétikai dilemmák a mérvadók, amelyek implicite az Ottlik-hagyomány változatlan horizontban való továbbvihetőségére vonatkoznak – mondja Kulcsár Szabó Ernő, és elemzéséhez játékba hívja a másolat értékelését is, ez a re-writing szerinte a hommage és az elhatárolódás együttes szándéka, mert a „tanítványi” viszony megszüntetése nem jár együtt a késő modern hagyománnyal való eltökélt szakítással.²⁰

De akkor mégis hogyan képzelhető el ez a túlélésre számító *mester–tanítvány, báty–öcs* viszony, amelynek alapja „valami egyenrangú testvériség”. Talán az Esterházy-féle intertextualitás, a posztmodern szövegközöttség egyik megvalósulási formája adhatja meg a választ. Esterházy a szövegek közötti szabad átjárhatóság, idézés technikájának alkalmazásával olyan koherens szöveguniverszumot hoz létre, amelyben tökéletes harmóniában állnak Goethe és Joyce, Ottlik és Mészöly vagy Gödel mondatai félmondatai az Aradszky Lászlótól vett slágerszövegek foszlányaival. Bár, megjegyzem, hogy az *Isten véled, édes Piroskám* című slágert – nemrég láttam a tévében – nem is Aradszky László, hanem Payer Öcsi írta.

Ha megnézzük például *A szabadság nehéz mámora* című kötet előszavát, és felidéz-zük, hogy 2003-ban, hogyan vall Esterházy erről az egyértelműen Ottliktól kölcsön-zött címről, ezt olvashatjuk: „Ami a címet illeti, kezdetben vala Ottlik legendás kifejezése, a szabadság enyhe mámora, ebből csinálta a *Bevezetés a szépírodalomba* a mámor enyhe szabadságát, és aztán mert, legendás ide vagy oda, úgy emlékeztem, hogy nem enyhe, hanem könnyű, lett most a szabadság nehéz mámora.”²¹ A kötet számos írásában is feltűnik Ottlik neve, és nemcsak azokban az esetekben, azon írások esetén, amelyek róla, vagy műveiről szólnak.²² Ottlikot gyakran egy másik Magyarországról való beszédhelyzetben hozza játékba,²³ gyakran olyan összefüggé-sekben bukkan fel a neve, amelyek arról szólnak, hogy az Ottlikot olvasó allegorizá-ló kritika miért éppen Ottlikban és elsősorban az *Iskolában* látta a *szuverenitás, a hatalomtól való függetlenség példázatát*. Fontos helyeken és számos mondatban szerepel tehát Ottlik neve vagy az *Iskola*, esetleg annak egy-egy sajátos kifejezése. Esterhá-zynál legtöbbször az *ürge, a szabadság enyhe mámora* és ezek *alternánsai, a kicsellőzött velünk a sors, édes öregem* kifejezések olvashatók az esszékben is.

Nem azt akarom mondani, hogy 2010-ben jobban örültem volna egy *Medve* vagy *Bébé* című kötetnek Esterházy Péter tollából, de talán ilyesmit mindig is vártam. Nem mintha – sokakkal ellentétben – nem kedvelném az *Esti*-könyvet. És nem mintha nem gondolnám, hogy az irodalmi hagyománnyal – így az Ottlik-szövegek hordozta hagyománnyal is – folytatott párbeszédet ez a könyv is erősen tematizálja. Az *Esti*ben – mint más helyeken – áttételesen Kosztolányi- és Ottlik-szövegek is keverednek jócskán. Esti így szól: „És a szavak nem jönnek maguktól, vagy szavak,

¹⁹ ESTERHÁZY Péter emlékezése, i. m.

²⁰ KULCSÁR SZABÓ Ernő, *Esterházy Péter*, i. m., 131.

²¹ ESTERHÁZY Péter, *A szabadság nehéz mámora*, i. m., 6.

²² *Fecsegés a határon*, 92, *Olvasó olvas*, 90.

²³ *Az ország képéről avagy hogyan javította föl hazánkat Kovalovszky Márta és Kovács Péter?*, 217

vagy utazás. Ebből is hogy elege volt, ebből a szavaktól való függésből. És hogy egy szó, meg egy karéj kenyér az ugyanaz”. Máshol meg: „Te öregem, szólalt meg Esti, mintha Ottlik-szövegben volna (drága öregem, édes Bébé)” De például az egyik szöveg *Tejsav* címmel szerepel, utalva az Iskola ismert szöveghelyére. Különös egybeesés az is, hogy Esti figurájáról így vall az elbeszélő: „Az élete, az élete leírása, az elképzelt élete és annak a leírása – és mindennek a kézenfekvő egybegabalyodása az élete”. Máshol, néhány oldallal később: „Merthogy ő, Esti, már nem bírja az irodalmat meg az életét különszárazni [...] mert az életét az épp csinálendő irodalom, irodalma anyagának tekinti”.²⁴ Nyilvánvaló az ottliki utalás a Lukács lépcsőjén játszódó jelenetre: „Azt remélte tőlem, hogy én messzebből tudom nézni élete összegubancolódott zűrzavarát”.²⁵

Egy szöveg tökéletes szó szerinti másolatáról írta Borges a *Pierre Ménard, a Don Quijote szerzője* című novelláját, de ezt a kérdést problematizálja Calvino is a *Ha egy téli éjszakán egy utazó* című regényében, a *Bűn és bűnbödről* készített másolat kapcsán.²⁶ Kiemeli, hogy a másoló két idősíkban él egyszerre, az írásában és az olvasásában, boldog függetlenségben ír a toll előtt tátongó úrtól és olvas a konkretizálódott tárgy szédülete nélkül. A szöveg szerint Pierre Ménard-nak sem állt szándékában a *Don Quijotét* lemásolni, csak olyan lapokat akart alkotni, amelyek szóról szóra és sorról sorra – egybevágóan a Miguel de Cervantesével.²⁷

A Pierre Ménard-játék fontos része az *Esti*-könyvnek is: „Mondhatom engem az intertextualitás sohasem érdekelt különösen, – mondja a kötet elbeszélője, mert ez nem érdeklődés kérdése, a könyvek mindig könyvek közt vannak, s ha valamely könyv nagyon előreszalad, és ennél fogva a szokásosnál is magányosabb, mint ahogy ez a Quijote esetében a helyzet, akkor az megteremti önmagából az intertextualitást. Nincs az a posztmodern kélgyó, mely »jobban« önnön farkába harapna, mint a Quijote.”²⁸ Az Esterházy-szöveg legizgalmasabb, akár mise-en abyme-ként is olvasható fejezete a Második, amely *Esti Kornél tökéletes élete, avagy Pierre Ménard, a magyar Don Quijote szerzője* címet viseli. Eszerint: „Pierre Ménard valódi neve Esti Kornél volt (és Esti Kornél Pierre Ménard)”.²⁹ A Borges-hősbe olvasható Kosztolányi-hős, aki még néha Esterházy Péter arcélét is kirajzolja, tökéletes emblémája annak a problémának, amelyről az *Esti*-könyv beszél. A fenti példák azt erősítik meg, hogy a folyamatos újraolvasásnál tökéletesebb befogadás, ha lemásoljuk az összöveget. És

---

²⁴ Az idézetek sorrendben: ESTERHÁZY Péter, *Esti*, Bp., Magvető, 2010, 264, 214, 93, 267, 350.

²⁵ OTTLIK Géza, *Iskola a határon*, i.m., 13.

²⁶ „Abbahagyom, mielőtt úrrá lesz rajtam a kísértés, hogy az egész *Bűn és bűnbödrést* lemásoljam. Egy pillanatra mintha rádöbbenék, mi lehetett volna egy immáron fölfoghatatlan hivatás, a másoló hivatásának értelme és varázsa. A másoló két idősíkban élt egyszerre: az olvasásában és az írásában, a toll előtt tátongó úr szédülete nélkül írhatott, s olvashatott a nélkül a szorongó érzés nélkül, hogy cselekvése anyaggá, tárggyá konkretizálódik.” (Italo CALVINO, *Ha egy téli éjszakán egy utazó*, ford. TELEGDI POLGÁR István, Bp., Európa, 1985, 190–191.)

²⁷ Jorge Luis BORGES, *Pierre Ménard, a Don Quijote szerzője*, ford. JÁNOSHÁZY György = <http://hu.scribd.com/doc/68110651/Valogatott-m%C5%B1vei-Borges> [2012. 11. 28.]

²⁸ ESTERHÁZY Péter, *Esti*, i. m., 151.

²⁹ *I. m.*, 145.

természetesen mindkettő eset azt is hangsúlyozza, hogy az így létrejött írás új teremtés. Esterházy Péter prózájának érdekes módon eddig utolsó kötetében is témává avatódik a másoló figurája, pedig *az a bizonyos kép* már három évtizede született. Pierre Ménard-t valamivel mégis túlszárnyalta Esterházy Péter: Ő ugyanis egyidejűsítette az *Iskola* befogadását, egyetlen pillanatban befogadható a tízezer mondat egyetlen nézésből.

Néhány dolgot biztosan tudunk: Esterházy Péter 1981. december 10. és 1982. március 15. között körülbelül kétszázötven óra alatt lemásolta egy 57 x 77 centiméteres rajzlapra a regény szövegét. Ha emlékezetem nem csal, a szöveges matematika feladatok így szoktak kezdődni: Ha egy író egy másik író könyvét kétszázötven óra alatt másolja le... Lássuk ennek analógiájára: Ha Esterházy Péter Ottlik Géza *Iskola a batáron* című regényét kétszázötven óra alatt másolta le, ki másolja le a *Harmonia Caelestis* Esterházy Péter 70. születésnapjára? Akárhogy is lesz, egy biztos, a *Harmonia* 712 oldal, és a másolónak van még rá nagyjából több mint hetvenezer órája, azaz valamivel kevesebb, mint nyolc éve.